

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КОМАР НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 339.96:364.22

**МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ДОПОМОГА В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ
СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

ТЕРНОПІЛЬ – 2008

Дисертацією є рукопис
Робота виконана в Тернопільському національному економічному університеті
Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Адамик Вікторія Віталіївна,
Національний університет "Львівська політехніка"
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри менеджменту і міжнародного
підприємництва

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Семикіна Марина Валентинівна,
Кіровоградський національний технічний університет
Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри економіки та організації виробництва

кандидат економічних наук
Чекан Ірина Анатоліївна,
Львівська комерційна академія Укоопспілки,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин

Захист дисертації відбудеться "3" липня 2008 року о 11⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.01 Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46004, м. Тернопіль, вул. Львівська 11, корпус 11, зал засідань

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46004, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11

Автореферат розісланий "2" червня 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

О. П. Дудкіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Впродовж багатьох років бідність і нерівність як в розподілі доходів, так і в доступі до базових можливостей є проблемою соціально-економічного розвитку всіх без винятку країн світу, яка в останні десятиліття, попри інтенсивний науково-технічний прогрес, набула всесвітнього масштабу та дедалі більше загострюється як на національних, так і на міжнародному рівнях. Вирішення проблеми бідності, задеклароване в Цілях Тисячоліття як глобальної мети, та досягнення соціально-орієнтованого розподілу доходів й рівного доступу до людських можливостей є нагальним завданням міжнародної спільноти, а не лише кожної окремої держави. У багатьох країнах проблема соціально-економічної нерівності та бідності набула настільки високого рівня ескалації, що її неможливо вирішити власними зусиллями через відсутність достатніх внутрішніх ресурсів для боротьби з тими чи іншими аспектами даного явища. Серед таких країн світу опинилась й Україна. Бідність в нашій державі характеризується специфічними особливостями, які притаманні лише українському суспільству, та має тенденцію до зростання, а реалізація розробленої вітчизняним урядом стратегії подолання бідності не принесла очікуваних результатів.

До вирішення багатоаспектної проблеми бідності владні структури повинні підходити комплексно, використовуючи не лише дієві внутрішні механізми підвищення рівня добробуту громадян, але й залучаючи зовнішні механізми, серед яких значну роль відіграє міжнародна економічна допомога.

Проблема соціальної нерівності й бідності як у глобальному, так і у країнному вимірі є предметом наукового інтересу та жвавих дискусій як зарубіжних, так і вітчизняних науковців вже протягом десятиліть, що свідчить про її надзвичайну актуальність.

Найвидатнішими науковцями, котрі досліджували проблему бідності, зокрема намагалися визначити чинники, які спричиняють бідність у країнах, що розвиваються, та уточнити суть бідності, дослідити підходи до вимірювання нерівності й бідності та провести емпіричну її оцінку, проаналізувати вплив економічного зростання і глобалізації на скорочення бідності та розподіл доходів, розглянути вплив соціальної нерівності в розподілі доходів і можливостей на добробут громадян як на міжнародному рівні, так і в межах національного масштабу, є О. Аріас, Арістотель, А. Аткинсон, Н. Бердсолл, О. Білорус, Ф. Бургиньон, Дж. Вульфенсон, В. Геєць, О. Гелор, Д. Доллар, С. Єрохін, Я. Жаліло, Д. Зейра, Дж. Коррес, А. Краай, С. Кузнец, Н. Лустінг, А. Льюїс, Дж. М. Майер, В. Мау, М. Меламед, С. Мочерний, В. Д. Нордхаус, А. Пападаскалопулос, Р. Перотті, Дж. Поліхронопулос, М. Порфененко, Дж. Е. Раух, Д. Родрік, Дж. Роулз, Дж. Сакс, Пол А. Самуельсон, А. Сен, Дж. Сорос, П. Таусенд, М. Тодаро, Н. Франклін, Ю. Шишков, Т. Шульц, та багато інших.

Причини бідності і способи її подолання в Україні, ефективність розроблених напрямків та інструментів внутрішньої та міжнародної політики досліджували такі вітчизняні вчені, як В. Адамик, А. Алексєєва, Ж. Архангельська, Ю. Архангельський, О. Берданова, В. Великий, Е. Лібанова, В. Мандибуря, Ю. Мотиченко, І. Овчаренко, В. Опалько, Б. Пасхавер, О. Позняк, О. Радзієвська,

А. Ревенко, Е. Румянцева, М. Семикіна, О. Сергієнко, В. Симоненко, Н. Сітнікова, О. Стожок, І. Чекан, Л. Черенько, П. Шевчук та інші.

Водночас, у науковій літературі немає інтегрованих досліджень ефективності вітчизняної стратегії подолання бідності та значення міжнародної економічної допомоги як одного із зовнішніх механізмів її реалізації, необхідних для доповнення внутрішніх ресурсів, спрямованих на усунення найбільш гострих проявів бідності в Україні та причин їх виникнення. Залишаються недостатньо відпрацьованими в теоретичному плані питання раціоналізації напрямків та інструментарію міжнародної допомоги, а також інституційного забезпечення її ефективного використання, в тому числі з врахуванням зарубіжного досвіду.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно з планом науково-дослідних робіт кафедри міжнародної економіки, фінансово-кредитних відносин та маркетингу Тернопільського національного економічного університету у межах таких наукових тем: "Дослідження глобальної проблеми бідності та механізмів її розв'язання" (номер державної реєстрації 0106U006991), зокрема у підготовці розділу "Розробка теоретичних основ та практичних рекомендацій щодо механізмів розв'язання глобальної проблеми бідності" та "Новітні тенденції розвитку світової економіки" (номер державної реєстрації 0107U012233), а саме у підготовці розділу "Глобальна проблема бідності та шляхи її розв'язання".

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розвиток теоретичних положень і розробка науково-практичних рекомендацій щодо раціоналізації залучення і використання міжнародної економічної допомоги як механізму реалізації стратегії подолання бідності в Україні з врахуванням світового досвіду та специфіки бідності в нашій державі.

Виходячи з мети дослідження, в роботі поставлені такі завдання:

- проаналізувати теоретичні підходи до визначення сутності бідності як об'єкта міжнародних досліджень, причин її виникнення, поширення та критеріїв, за якими оцінюється бідність індивіда (домогосподарства)/країни, і на основі цього запропонувати власне трактування бідності індивіда/країни;
- уточнити сутність стратегії подолання бідності як результату стратегічного програмування, сформулювати систему її цілей, інструментарію, критерії ефективності та розглянути внутрішні і зовнішні механізми її реалізації;
- визначити сутність міжнародної економічної допомоги, показати її значення у світовій практиці подолання бідності та сформулювати критерії ефективності її залучення й використання;
- виявити причини та специфічні особливості бідності в Україні; здійснити системний аналіз та оцінку результативності вітчизняної стратегії подолання бідності;
- проаналізувати форми та напрямки використання міжнародної економічної допомоги з подолання бідності в Україні з метою виявлення найперспективніших її інструментів;
- розробити практичні рекомендації щодо раціонального використання міжнародної фінансової і технічної допомоги як механізму реалізації стратегії

подолання бідності в Україні, в тому числі сформувати напрямки удосконалення інституційного забезпечення належного використання іноземної допомоги для досягнення цілей подолання бідності в нашій державі.

Об'єктом дослідження є процес реалізації стратегії подолання бідності.

Предметом дослідження є форми й інструментарій міжнародної економічної допомоги як механізму реалізації стратегії подолання бідності.

Методи дослідження. У дисертації використані такі методи дослідження, як: системний аналіз (при аналізі причин виникнення та поширення бідності в країнах, що розвиваються, країнах з перехідною економікою та механізмів її розв'язання, в тому числі в Україні); класифікація (для систематизації теоретичних підходів до визначення суті бідності індивіда/країни й критеріїв її оцінювання; уточнення цілей подолання бідності та формування внутрішніх і зовнішніх механізмів реалізації стратегії подолання бідності; визначення сутності, інструментів та критеріїв оцінювання ефективності міжнародної економічної допомоги з подолання бідності у країні); історико-логічний (для виявлення причин й наслідків залучення міжнародної допомоги з боку США країнам Західної Європи в післявоєнний період та з метою виявлення причинно-наслідкового ланцюга бідності в Україні); компаративний аналіз (для визначення специфічних особливостей проблеми бідності в Україні порівняно з розвинутими країнами світу та формування системи внутрішніх і зовнішніх механізмів її розв'язання з врахуванням зарубіжного досвіду); статистичні (для дослідження рівня та якості життя населення в Україні; рівня та глибини бідності в нашій державі; обсягів та напрямків залучення й використання міжнародної економічної допомоги в Україні); якісний аналіз (для оцінювання ефективності розроблених заходів з подолання бідності та ефективності залучення й використання міжнародної економічної допомоги (фінансової, технічної) в межах реалізації стратегії подолання бідності в Україні).

Інформаційну базу дослідження складають офіційні дані Держкомстату України, Євростату, Світового Банку, Організації Об'єднаних Націй, Організації економічного співробітництва та розвитку, праці вітчизняних і зарубіжних вчених, спеціальні періодичні видання, інформаційні дані мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що на основі виявлення специфіки використання міжнародних важелів зменшення бідності в Україні запропоновані нові наукові підходи і практичні заходи з підвищення ефективності залучення іноземної фінансової і технічної допомоги як одного з найдієвіших механізмів реалізації вітчизняної стратегії подолання бідності та її інституційного забезпечення. Найбільш вагомими науковими результатами, отриманими особисто автором у процесі дослідження, полягають у такому:

вперше:

- на засадах стратегічного програмування розроблена структурна модель стратегії подолання бідності, яка включає мету і завдання, об'єктно-суб'єктну базу, критерії оцінки рівня бідності індивіда/домогосподарства, внутрішні та зовнішні механізми реалізації стратегії та критерії її ефективності, а саме: узгодженість цілей з стратегічними потребами суспільства і світовими стандартами, відповідність фактично досягнутих показників прогнозованим, чіткість та гнучкість сформульованих цілей, повнота стратегії, відповідність розробленого

інструментарію реальним діям з реалізації стратегії, а також здійснена оцінка ефективності вітчизняної стратегії подолання бідності за наведеними критеріями;

- запропонована модифікована модель залучення і використання міжнародної фінансової допомоги, яка включає формування вітчизняних стратегічних пріоритетів України і приведення їх у відповідність до мотивів і можливостей донорів, формування життєвого циклу проекту, підготовку необхідної документації до кожного етапу впровадження проекту, раціоналізацію схеми (каналів) руху коштів в залежності від форми допомоги (кредити, гранти тощо), контролю використання допомоги з визначенням відповідальних інституцій/осіб, зокрема обґрунтовано більшу доцільність з погляду цілеспрямованого використання наданих ресурсів проектною допомогою;

- обґрунтовано пріоритетність технічної допомоги, виходячи зі специфіки проблеми бідності в Україні, яка полягає у великій частці нереалізованого людського потенціалу, та сформульовано нові підходи до її залучення, поєднаного з раціональним використанням фінансових інструментів (насамперед грантів), оскільки саме вона сприятиме інноваційному розвитку нашої держави і тим самим забезпечить суттєве скорочення бідності (зокрема за критерієм доходу) на довгострокову перспективу;

удосконалено:

- систему засобів щодо підвищення якості інституційного забезпечення залучення та раціонального використання міжнародної фінансової і технічної допомоги з подолання бідності, що передбачає: трансформацію функцій державних установ як на національному, так і на регіональному рівні та підвищення кваліфікації службовців і прозорості їх діяльності, залучення інституцій «третього сектору» (недержавного), наближення інститутів освіти і охорони здоров'я як бази довгострокового добробуту громадян до світових і європейських стандартів, активізацію новітніх інституцій (інноваційних кластерів, технопарків тощо), використання системи «твінінгу» та посилення зовнішнього (з боку донорів) та внутрішнього (державного) контролю використання наданих ресурсів, реформування системи державних закупівель;

набули подальшого розвитку:

- визначення сутності та ролі міжнародної допомоги в процесі реалізації стратегії подолання бідності в країні, в тому числі і в Україні, у системному зв'язку з іншими механізмами – внутрішніми (бюджетно-фіскальними та грошово-кредитними важелями, політикою соціального захисту, охорони здоров'я, освіти та захисту навколишнього середовища, зовнішньоторговельною та гендерною політикою) та зовнішніми – міжнародною торговельною, кредитно-борговою та міграційною політикою;

- теоретичні підходи до тлумачення бідності за різними критеріями та визначення її причин, завдяки чому констатовано необхідність застосування широкого спектру механізмів й інструментів подолання бідності, внутрішніх і зовнішніх, спрямованих на різні аспекти цього соціально-економічного явища і доведено, що стратегія подолання бідності та надання міжнародної допомоги

повинна розроблятися для кожної країни індивідуально на основі дослідження причин та проявів бідності в ній;

- класифікація міжнародної допомоги за кількістю суб'єктів, способом надання та інструментарієм, а також визнання переваг і недоліків кожної форми (виду) допомоги та конкретних проектів на основі запропонованих критеріїв її ефективності, до яких віднесено: ініціативність країни-реципієнта щодо розробки й імплементації стратегічно важливих проектів, спрямованих на подолання бідності у країні, узгодженість цілей подолання бідності, внутрішніх механізмів/розробленого інструментарію у країні-реципієнті з напрямками діяльності, обсягами, мотивами, інструментарієм міжнародних донорів, врахування донорами специфічних об'єктивних потреб населення та стратегічних пріоритетів країни-реципієнта у сфері подолання бідності, контроль з боку вітчизняних/зарубіжних інституцій/осіб за належним використанням міжнародної допомоги, система моніторингу результатів реалізації проектів.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в можливості застосування розроблених теоретичних та практичних підходів щодо залучення й використання міжнародної економічної допомоги в межах реалізації стратегії подолання бідності в Україні на міждержавному, державному та регіональному рівнях.

Розроблені у дисертації науково-практичні рекомендації можуть бути використані Кабінетом Міністрів України, органами місцевої влади, недержавними організаціями, міжнародними організаціями та урядами окремих країн-донорів при визначенні пріоритетних напрямків залучення іноземної допомоги та вдосконаленні інституційного забезпечення раціоналізації використання міжнародної допомоги в межах реалізації вітчизняної стратегії подолання бідності.

Отримані результати знайшли впровадження на різних рівнях, зокрема на: міждержавному і державному рівні – в Аналітичній записці і пропозиціях, що стосуються пошуку новітньої парадигми економічного розвитку постсоціалістичних країн та України (акт № 124-06/1484 від 25.09.2006 р.); регіональному рівні – при підготовці аналітичної записки й плану заходів відділом соціально-економічного захисту обласної ради профспілок Тернопільської області (довідка про впровадження № 11 від 18.01.2008 р.) та при підготовці Програми соціального та економічного розвитку Тернопільської області на 2008 р. головним управлінням праці та соціального захисту Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження № 01-01/206 від 21.01.2008 р.); а також при викладанні дисциплін "Міжнародна економіка", "Міжнародна економічна політика" в Тернопільському національному економічному університеті (довідка про впровадження № 126-06/357 від 26.02. 2008 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, що викладені в дисертації та виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом власних розробок і розрахунків здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи пройшли апробацію на 12 міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: "Економічний і соціальний розвиток України в

XXI столітті", (м. Тернопіль, 2004 р.); "Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації" (м. Тернопіль, 2005 р.); "Управління регіональним та економічним розвитком в контексті сучасних процесів міжнародної інтеграції" (м. Івано-Франківськ, 2005 р.); "Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації" (м. Тернопіль, 2006 р.); "Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть" (м. Тернопіль, 2006 р.); "Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: пошук новітньої парадигми економічного розвитку постсоціалістичних країн і Україна" (м. Ялта-Форос, 2006 р.); "Особливості інтеграції України в світовий економічний та політико-правовий простір" (м. Маріуполь, 2006 р.); "Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації" (м. Тернопіль, 2007 р.); "Економіка країн євроазіатського та африканського континентів і Україна" (м. Тернопіль, 2007 р.); "Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть" (м. Тернопіль, 2007 р.); "Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період" (м. Тернопіль, 2007 р.); "Інтеграція України у світовий економічний простір" (м. Тернопіль, 2008 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 17 наукових праць (12 статей опубліковано автором одноосібно), у тому числі 7 статей у фахових виданнях і 10 статей і тез у інших виданнях і збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, загальним обсягом 5,5 д.а. (особистий внесок дисертанта – 4,3 д.а.).

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота загальним обсягом 255 сторінок, у тому числі 196 сторінок основного тексту, складається зі вступу, трьох розділів, висновків, містить список використаних джерел із 246 найменувань та 27 додатків на 38 сторінках. Дисертація ілюстрована 13 рисунками на 13 сторінках і містить 14 таблиць на 15 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтована актуальність теми, сформульовані мета, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, наукова новизна і практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі "Теоретичні засади дослідження міжнародної допомоги як механізму реалізації стратегії подолання бідності" узагальнені основні теоретичні підходи до вивчення проблеми бідності, серед яких вагоме місце посідають теорія ендогенного та екзогенного зростання, модель Р. Солоу; «закляті кола бідності» Г. Лейбенстайна, Р. Нурксе, Б. Кналла, теорія «великого поштовху» П. Розенштейна-Родана; модель дуалістичної економіки А. Льюїса та інші, а також дослідження провідних міжнародних організацій, проаналізовано світовий досвід стратегічного програмування боротьби з бідністю на національному і міжнародному (глобальному) рівнях, сформовано структурну модель стратегії подолання бідності, а також розглянуто питання ролі міжнародної економічної допомоги у системі механізмів реалізації згаданої стратегії з уточненням її суті згідно різних класифікаційних підходів.

Автором були виявлені основні причини, які позбавляють індивіда, сім'ю чи населення країни у цілому можливостей у користуванні матеріальними, культурними і соціальними ресурсами, а отже, вести такий спосіб життя, який відповідає мінімальним вимогам тієї країни, в якій вони проживають, а також визначені критерії, за якими можна здійснити оцінювання бідності індивіда/країни, та відповідні показники: рівень доходу на душу населення (межа бідності та ВВП на душу населення); витрати на споживання (енергетична цінність харчування й структура споживання населення); рівень освіти та професійної підготовки (індекс досягнутого рівня освіти); очікувана тривалість життя (індекс очікуваної тривалості життя); рівень санітарно-гігієнічних умов життя індивіда (індекс обмеженості здорового способу життя); суб'єктивний прожитковий мінімум; рівень майнового розшарування населення (децильний (квінтільний) коефіцієнт диференціації, коефіцієнти концентрації доходів Лоренца та Джині); рівень можливості задоволення основних потреб населення (індекс людського розвитку (ІЛР)).

На основі проведеного дослідження у дисертації сформульовано авторське визначення бідності індивіда як багатоаспектного явища, яке проявляється не лише у низькому рівні його доходів/споживання, що унеможливує задоволення мінімальних потреб індивіда, але й у позбавленні його можливостей доступу до таких соціальних послуг, як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист тощо, відсутності належних житлово-комунальних та побутових умов, неможливості працевлаштуватись відповідно до набутої освіти й кваліфікації, а отже, вилученні індивіда з суспільного життя. Таке широке тлумачення бідності вказує на те, що дану проблему необхідно розв'язувати за допомогою спектра механізмів (внутрішніх та зовнішніх), які б доповнювали один одного.

Важливу роль у вирішенні проблеми бідності як багатоаспектного явища на національному і глобальному рівнях відіграє стратегічне програмування, спрямоване на забезпечення урядами окремих країн та міжнародними організаціями/наднаціональними органами інтеграційних об'єднань комплексного підходу до формування відповідно національної та глобальної стратегії подолання бідності на довгострокову перспективу із зазначенням головної мети, завдань, суб'єктів (виконавців), об'єктів, механізмів реалізації та критеріїв ефективності. У роботі виділено основні імперативні етапи стратегічного програмування подолання бідності у країні (послідовність яких може змінюватись/доповнюватись іншими етапами залежно від національної специфіки), а також сформована структурна модель національної стратегії (рис.1), особливе місце у якій відведено зовнішнім механізмам її реалізації (зокрема міжнародній економічній допомозі), що перебувають у системному зв'язку з внутрішніми важелями.

У роботі розглянуто різні методологічні підходи до класифікації міжнародної економічної допомоги, на основі чого встановлено, що основними її формами є офіційна допомога розвитку, яка залежно від кількості суб'єктів міжнародних відносин поділяється на двосторонню, багатосторонню й колективну, та приватні надходження.

За формами і способом надання розрізняють фінансову, технічну, продовольчу, гуманітарну та військову допомогу.

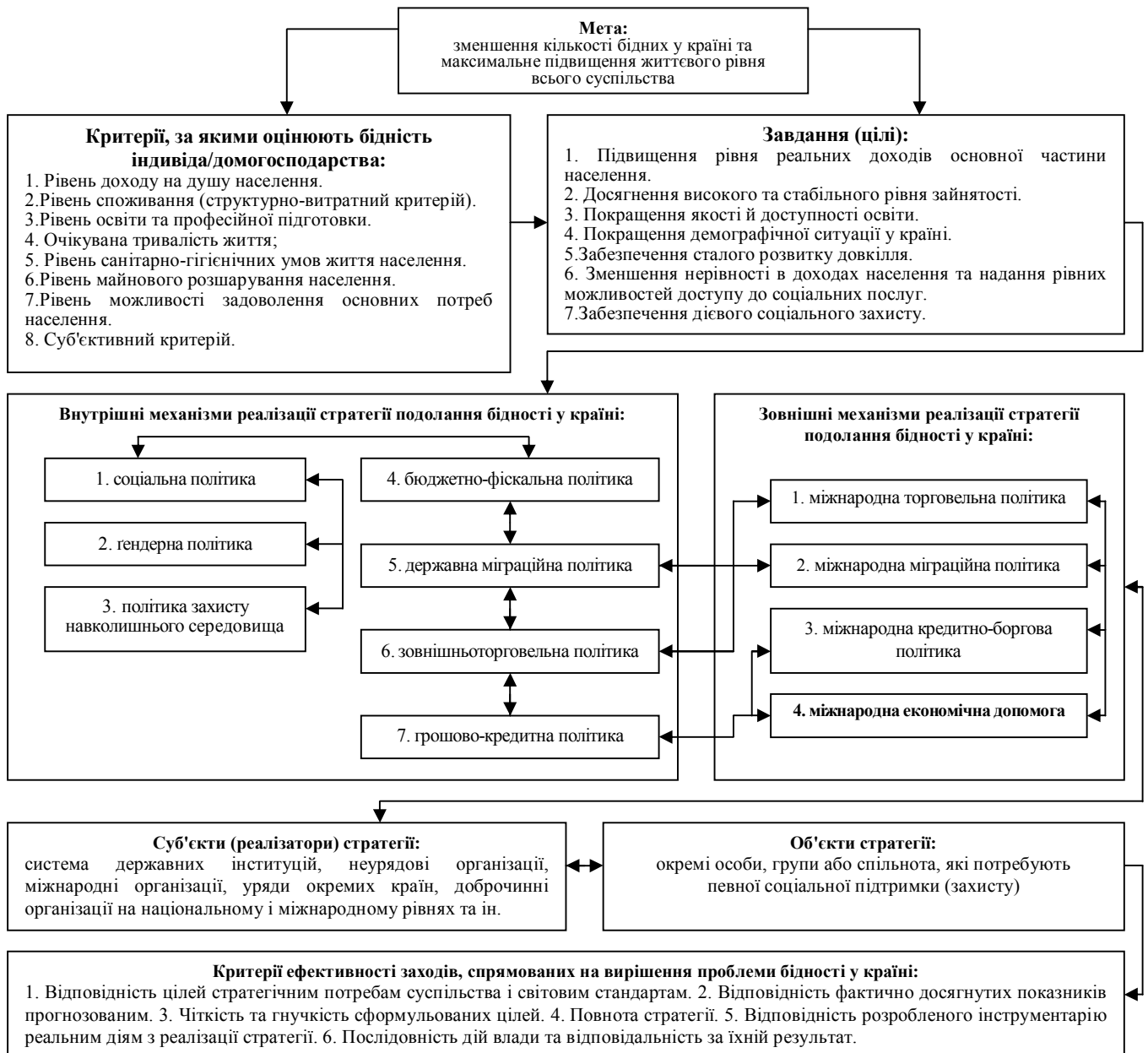

Рис.1. Структурна модель стратегії подолання бідності у країні

Виділяють три види двосторонньої фінансової допомоги, зокрема: «зв'язану допомогу» (прив'язану до обов'язкових закупівель країною-реципієнтом обладнання, товарів, послуг в країні-донора у межах реалізації певного проекту (чи розвитку визначеної сфери економіки)); «незв'язану допомогу» (не прив'язану необхідністю здійснення цільових закупівель в країні-донора) та «частково зв'язану» (частину закупівель можна здійснювати у країнах «третього світу», а решта, обов'язково, в країні-донора). Технічну допомогу класифікують на два види, а саме: технологічні гранти (передача донорами технологій, обладнання, здійснення підготовки й перепідготовки кадрів тощо, і все це здійснюється на безоплатній основі, вимагаючи від країни-реципієнта лише виконання організаційних питань щодо її отримання й розміщення) та співфінансування технічного сприяння (країна-реципієнт, крім організаційних питань щодо отримання технічної допомоги, здійснює фінансування певної частини (переважно меншої) виконання програм (проектів) міжнародної технічної допомоги). Автором здійснено критичний аналіз інструментарію кожного з перелічених видів і різновидів допомоги за допомогою запропонованих критеріїв

ефективності. Невідповідність наданої допомоги у різних її формах та видах (різновидах) хоча б одному із сформованих критеріїв знижує її ефективність. У результаті аналізу теоретичних підходів і світового досвіду зроблено висновок про існування як переваг, так і недоліків практично кожного виду допомоги, що актуалізує необхідність пошуку нових шляхів раціоналізації її залучення та використання.

У другому розділі "Системний аналіз проблеми бідності в Україні та ефективності стратегії її подолання" здійснено комплексний аналіз проблеми бідності в Україні протягом 1991-2006 рр., за результатами якого охарактеризовано причинно-наслідковий ланцюг цього негативного соціально-економічного явища в нашій державі, а також проведено оцінювання ефективності вітчизняної (розробленої урядом) стратегії подолання бідності та іноземної економічної допомоги як механізму її реалізації за визначеними в розділі 1 критеріями.

Здійснення непослідовних реформ в Україні спричинило зниження рівня та якості життя населення нашої держави. Автором були виявлені першопричини бідності, серед яких: необдуманна лібералізація ринку, різкий спад виробництва (за період реформ відбулося зниження обсягів ВВП на 59,2%, промислової продукції – на 48,9%, сільськогосподарської продукції – на 51,4%), деструктивний вплив інфляції, втрата заощаджень, необдуманна масова приватизація національного багатства тощо, а також вторинні причини: штучне зниження вартості робочої сили, зростання рівня безробіття, зокрема серед працездатного населення, поглиблення майнового розшарування українського населення, відсутність «середнього класу», зниження частки витрат на соціально-культурні цілі, збільшення тіньового сектора економіки, посилення корупції й криміналізації. Незважаючи на те, що впродовж 2000–2006 рр. темпи приросту ВВП в Україні були вищими, ніж у високорозвинутих країнах світу, середньодушовий дохід на одну особу на рік у 2006 р. в Україні становив лише 7887, 7 грн. (1561 дол. США), тоді як у країнах Євросоюзу річний дохід на душу населення в середньому становить 20 тис. дол. США. Мінімальна заробітна плата у 2006 р. сягала лише 79,2% прожиткового мінімуму для працездатних осіб (у 0,8 разів була нижчою від прожиткового мінімуму), або ж в доларовому еквіваленті становила лише 0,5 дол. США за годину. Поляризація населення за рівнем доходів в Україні у 2006 р. (співвідношення доходів 10% найбагатших та 10% найбідніших груп населення) становила 14:1 (за експертними оцінками вона є вищою та становить 30:1), водночас у Чехії децильний коефіцієнт диференціації становив 5,2:1, Польщі – 8,8:1, Норвегії – 6,1:1, тощо. Видатки Зведеного бюджету на соціально-культурні цілі в Україні є дуже низькими порівняно зі світовими стандартами: державні витрати на освіту в Україні у 2006 р. становили 6,44 % від ВВП, тоді як в Данії – 8,5 %, Швеції – 7,4%, Словенії – 6,0%, Норвегії – 7,7% від ВВП; на охорону здоров'я уряд України витрачав 3,7% від ВВП, в той же час як уряд Німеччини, Франції – 8,2%, Данії – 7,1%, Португалії та Мальти – 7,0% від ВВП.

Всі перелічені вище причини в сукупності призвели до негативних явищ, які характеризують специфіку бідності в нашій державі: зниження купівельної спроможності населення, значне погіршення структури споживання, зменшення енергетичної цінності середньодобового раціону харчування на душу населення,

зростання питомої ваги споживчих видатків у структурі витрат домогосподарств, погіршення соціально-демографічної ситуації в Україні, суттєве зниження очікуваної на час народження тривалості життя, масова еміграція. За допомогою запропонованих у дисертації критеріїв оцінювання бідності індивіда/країни згруповано основні показники бідності в нашій державі та здійснене їх порівняння з іншими країнами світу, на основі чого зроблено висновок, що соціальні стандарти українського населення є далекими від європейського рівня, який у контексті геополітичних інтересів України визнано як орієнтир.

Результати оцінювання ефективності вітчизняної стратегії подолання бідності на основі адаптованих до української специфіки критеріїв засвідчили низку недоліків у її розробці і впровадженні. Зокрема не враховано всі причини і прояви бідності в Україні, а також всі можливі механізми реалізації стратегії, що стало на заваді запланованому в три етапи зменшенню основних показників бідності (табл. 1). Так, у 2006 р. 28,1 % населення перебувало за офіційною межею бідності, яка становила 430 грн. та 14,8% – за межею злиденності, а саме – нижче 344 грн. Крім цього, дії української влади не забезпечують виконання зобов'язань щодо досягнення Цілей тисячоліття та євростандартів у соціальній сфері.

Таблиця 1

Порівняння основних фактичних показників з прогнозними показниками бідності в Україні впродовж трьох етапів реалізації вітчизняної стратегії подолання бідності (2000–2009 рр.)

Етапи стратегії	Рівень бідності, %	Рівень крайньої бідності, %	Глибина бідності, %
I етап (2000–2002 рр.)			
прогнозне зменшення	–0,7%	–2,7%	–1,4%
фактичний результат	+0,8%	–0,2%	+0,1%
II етап (2003–2004 рр.)			
прогнозне зменшення	–1%	–4%	–2,5%
фактичний результат	+0,1%	+0,5%	+0,1%
III етап (2005–2009 рр.)			
прогнозне зменшення	–3,5%	–5%	–1%
фактичний результат (2005–2006 рр.)	+0,8%	+0,6%	–0,2%

Наголошено, що дефіцит внутрішніх ресурсів та можливостей потребує врахування потенціалу міжнародної економічної допомоги з подолання бідності, передусім фінансової і технічної. На основі сформованих у розділі 1 критеріїв ефективності іноземної допомоги виявлені недоліки у її залученні і використанні. Так, зовнішні асигнування здебільшого спрямовуються в ті проекти, які не мають прямого відношення до реалізації цілей подолання бідності в Україні та в обмеженій кількості надаються для покращення якості медичних, освітніх послуг, соціального захисту, підвищення захисту довкілля тощо. Обсяг кредитування з боку МБРР/МАР в Україну впродовж 2004–2007 рр. за базовим сценарієм міг становити, за умови досягнення українським урядом відповідних орієнтованих показників, 2,4 млрд. дол. США (зокрема на реалізацію таких проектів як: рівний доступ до якісної освіти – 86,59 млн. дол. США, вдосконалення системи соціальної допомоги – 50 млн. дол. США, реформа охорони здоров'я – 75 млн. дол. США, соціальні інвестиції/зайнятість – 75 млн. дол. США тощо), однак Україна надалі розвивається

за песимістичним сценарієм (обсяг кредитування з боку Світового банку істотно скоротився та становив впродовж даного періоду 760 млн. дол. США). Це свідчить про неузгодженість пріоритетів, задекларованих у вітчизняній стратегії, з мотивами донорів, в тому числі міжнародних організацій, з одного боку, а з іншого – про незначну зацікавленість представників органів влади у досягненні цілей подолання бідності. Більшість іноземних позик є обумовленими, що в кінцевому результаті, як показує українська і зарубіжна практика, призводить до підвищення ризику неспроможності виконання умов кредитів та зростання залежності від кредиторів. Вказано на відсутність належного контролю за цільовим використанням наданих коштів, що суттєво знижує ефективність впровадження проектів. Аналіз, проведений у роботі, показав, що технічна допомога здебільшого залучається у вигляді консультацій, порад та рекомендацій з боку міжнародних експертів, а не у формі навчальних програм і тренінгів представників органів влади в інститутах європейських країн, які дали б змогу залучати досвід в управлінні проектами.

Скласифіковані проблеми в залученні міжнародної допомоги нашою державою обумовлюють необхідність розробки й імплементації нового механізму її спрямування на подолання бідності на принципах цільового, законного і раціонального використання.

У третьому розділі "Раціоналізація використання міжнародної економічної допомоги як механізму реалізації стратегії подолання бідності в Україні" запропоновано модифіковану модель залучення міжнародної фінансової допомоги в процесі реалізації вітчизняної стратегії подолання бідності, що дасть змогу забезпечити більш обґрунтовану і прозору мобілізацію ресурсів міжнародних донорів, адаптованих до цілей людського розвитку в Україні, їх збалансований розподіл і цілеспрямоване використання. Визначено, що з огляду на наявність значного людського капіталу в Україні і відсутність умов для його розвитку, пріоритетною є технічна допомога.

Обґрунтовано пріоритетність залучення фінансових ресурсів у такі важливі у контексті боротьби з бідністю сфери як освіта, наука, охорона здоров'я, культура, житлово-комунальне господарство, охорона навколишнього середовища, соціальне забезпечення, малий і середній бізнес тощо. Визначено, що ініціатива щодо підготовки та розробки стратегічних проектів повинна йти від української сторони за умови обов'язкової координації цілей і зусиль з міжнародними донорами. Особливим елементом оновленої моделі є формування життєвого циклу кожного проекту, який переважно складається з семи етапів, та підготовки необхідної документації. Наголошено на необхідності зменшення громіздких бюрократичних процедур, які є однією з перешкод швидкого впровадження надзвичайно важливих для українського суспільства проектів, забезпечення прозорості руху грошових потоків та створення ефективної системи моніторингу і контролю за використанням міжнародної фінансової допомоги з боку української сторони та міжнародних організацій (рис.2).

Розроблено рекомендації щодо раціоналізації залучення технічної допомоги, яка у поєднанні з використанням іноземних фінансових ресурсів, передусім грантів дозволить створити передумови для продуктивної реалізації значного людського потенціалу в Україні.

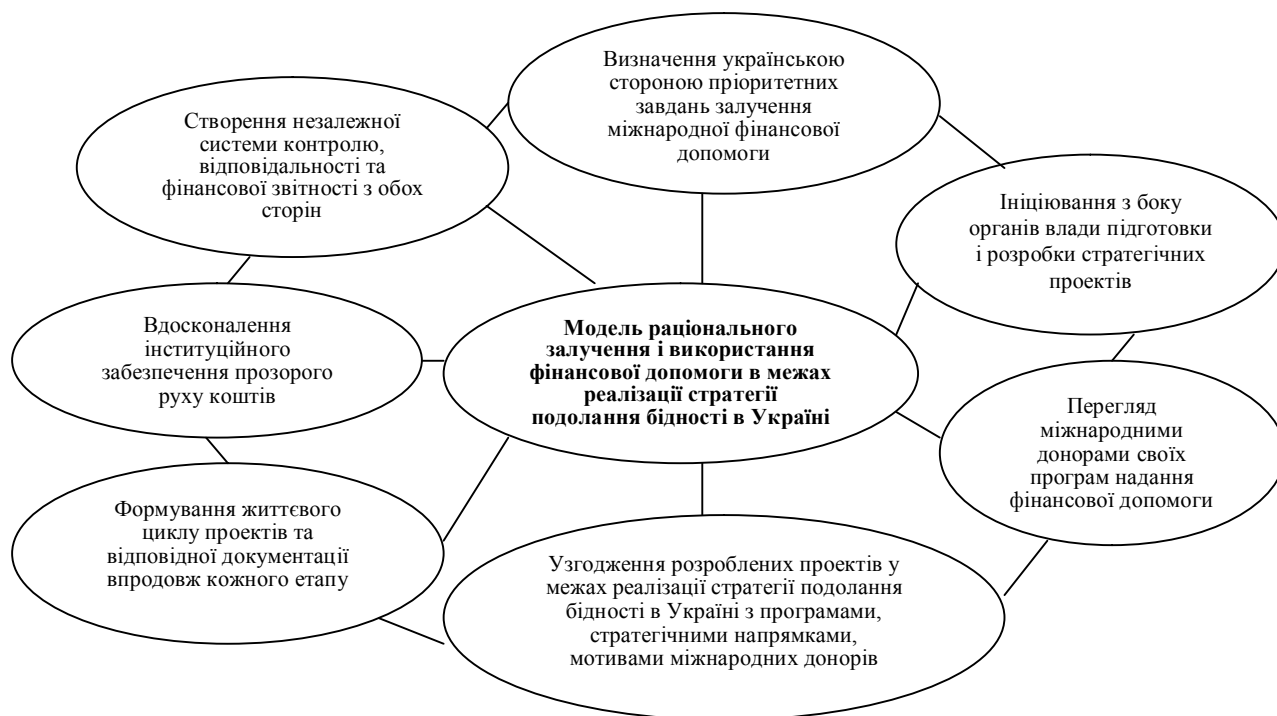

Рис. 2. Модель залучення та використання міжнародної фінансової допомоги з метою реалізації стратегії подолання бідності в Україні

Це в кінцевому результаті уможливить стале економічне зростання на основі інноваційної моделі розвитку вітчизняної економіки, яка є найбільш дієвим інструментом підвищення продуктивності праці й залучення іноземних інвестицій, що сприятиме підвищенню рівня та якості життя населення. Оптимізація використання міжнародної технічної допомоги повинна здійснюватися на засадах: 1) зміни пріоритетів залучення технічної допомоги з метою покращення якості людського капіталу в нашій державі; 2) переходу від пасивного використання готових рекомендацій, розроблених іноземними експертами, до залучення технічної допомоги на умовах «твінінгу»; 3) комерціалізації інноваційних розробок і науково-технічних досліджень, що стимулюватиме приватні надходження капіталу і технологій, зокрема завдяки формуванню/активізації таких новітніх інституцій, як технопарків, технополісів, інноваційних кластерів.

Аналіз світової практики засвідчив, що міжнародні донори значну увагу приділяють оцінюванню ефективності системи інститутів та якості (раціональності) економічної політики країни-реципієнта, як такої, що впливає на ефективність використання міжнародної економічної допомоги. Україна належить до країн з низьким індексом ОПІК (оцінки політики й інститутів країни), що свідчить про незавершеність формування на державному та регіональному рівнях системи демократичних незалежних інституцій (органів управління) та неефективність таких інститутів як освіта, наука, центри зайнятості, інститути приватної власності, неурядові організації, інноваційні структури. Це не дає змоги належним чином використовувати міжнародну економічну допомогу (як фінансову, так і технічну) в процесі реалізації стратегії подолання бідності. З огляду на це, автором розроблені рекомендації щодо підвищення якості інституційного забезпечення використання міжнародної допомоги, які стосуються, насамперед, створення належних умов для функціонування малого і середнього бізнесу, забезпечення прозорості прийняття

важливих для суспільства рішень, підвищення рівня нормативно-правової бази укладання кредитних угод, удосконалення системи державних закупівель товарів і послуг, активізації залучення неурядових організацій до планування та реалізації міжнародних проектів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо обґрунтування значущості ролі міжнародної економічної допомоги як механізму реалізації стратегії подолання бідності в країні (у тому числі й в Україні), підвищення рівня залучення та використання як фінансової, так і технічної допомоги з метою досягнення цілей подолання бідності в нашій державі та вдосконалення інституційної бази щодо раціонального використання міжнародної допомоги в межах реалізації стратегії подолання бідності в Україні. Результати проведеного дисертаційного дослідження дали змогу зробити такі висновки:

1. За результатами проведеного комплексного аналізу теоретичних підходів до дослідження бідності, причин її виникнення й поширення у країнах з різним типом соціально-економічної системи та критеріїв оцінювання з'ясовано, що бідність індивіда – це не лише низький рівень його доходів/споживання (тобто відсутність визначеного рівня життя населення у тій країні, в якій він проживає), а й відсутність можливості досягти мінімально належного рівня забезпечення продуктами харчування, послугами освіти, охорони здоров'я і житлово-комунального господарства, а також права брати участь у прийнятті важливих рішень (у соціальних, економічних та політичних процесах), що впливають на якість життя. З огляду на зазначене, до вирішення проблеми подолання бідності необхідно підходити комплексно, тобто враховувати всі можливі механізми та інструменти (як внутрішні, так і зовнішні) та спрямовувати їх на усунення усіх її причин і проявів.

2. На основі визначених етапів стратегічного програмування подолання бідності та врахування зарубіжного досвіду у дисертації розроблена структурна модель стратегії подолання бідності, яка повинна включати такі основні елементи: а) мета; б) критерії оцінювання індивіда (домогосподарства)/країни (основні з них – рівні: доходу на душу населення; споживання (структурно-витратний критерій); освіти й професійної підготовки; очікуваної тривалості життя; санітарно-гігієнічних умов життя населення; майнового розшарування населення; можливості задоволення основних потреб населення; суб'єктивний критерій); в) основні завдання (цілі), спрямовані на покращення якості та створення для населення сприятливих умов життя; г) внутрішні механізми (сукупність інструментів) на коротко-, середньо- і довгострокову перспективу в поєднанні із зовнішніми механізмами (такі, як міжнародна торговельна, кредитно-боргова, міжнародна міграційна політика, міжнародна економічна допомога); г) реалізатори (суб'єкти) й об'єкти стратегії; д) критерії ефективності заходів органів влади, спрямованих на вирішення проблеми бідності у країні (зокрема відповідність: цілей стратегічним потребам/інтересам суспільства; окреслених цілей подолання бідності у країні світовим стандартам якості життя; фактичних показників подолання бідності прогнозованим; розробленого інструментарію реальним діям з боку чиновників у

реалізації згаданої стратегії; а також гнучкість і адаптованість завдань до потреб суспільства; повнота стратегії; послідовність дій та відповідальність чиновників).

3. Узагальнення підходів до класифікації міжнародної економічної допомоги за формами її надання (офіційна допомога розвитку та приватні надходження), кількістю суб'єктів (двостороння, багатостороння, колективна), способом надання (фінансова, технічна, продовольча, гуманітарна, військова), різновидами фінансової, зокрема двосторонньої («зв'язана допомога», «незв'язана допомога», «частково зв'язана»), і технічної допомоги (технологічні гранти, співфінансування технічного сприяння), видами офіційної допомоги розвитку (проектна й позапроектна допомога), інструментарієм, а також оцінювання переваг/недоліків кожного її виду/різновиду на основі запропонованих у дисертації критеріїв ефективності допомоги з подолання бідності у країні стали основою для формування концепції раціоналізації залучення й використання іноземної допомоги з метою подолання бідності в Україні.

4. Дослідження причинно-наслідкового ланцюга бідності в Україні впродовж 1991–2006 рр. показало, що ця проблема в нашій державі виникла внаслідок здійснення непослідовних і необдуманих реформ, які й призвели до глибокої економічної кризи. Це спричинило зниження рівня та якості життя населення нашої держави, зокрема відбулося: штучне зниження вартості робочої сили; зростання рівня безробіття; посилення диференціації в розподілі доходів між найбагатшими і найбіднішими верствами населення; зменшення частки витрат на соціально-культурні цілі; збільшення тіньового сектору економіки; посилення корупції й криміналізації, що в свою чергу призвело до зниження купівельної спроможності, погіршення якості харчування населення, збільшення частки витрат на купівлю продовольчих товарів і житлово-комунальні послуги, загострення демографічної кризи, посилення впливу кваліфікованої робочої сили за кордон, обмеження доступу до соціальних послуг.

5. Результати оцінки ефективності стратегії подолання бідності в Україні на основі сформульованих автором критеріїв, адаптованих до вітчизняних умов, показали, що при її реалізації недостатньо мірою враховувалися всі внутрішні механізми, зокрема не приділялося достатньої уваги політиці у сфері освіти, науки, культури, медичного обслуговування, навколишнього середовища і житлово-комунального господарства, а також міграційній та зовнішньоторговельній політиці. Заходи, які було здійснено у сфері оплати праці й соціального захисту населення, є недостатніми, не враховують зарубіжний досвід та не зорієнтовані на досягнення соціальних показників відповідно до світових/європейських стандартів. У стратегії подолання бідності в Україні не враховані зовнішні механізми (міжнародна міграційна, торговельна, кредитно-боргова політики), а також роль міжнародної економічної допомоги.

6. Аналіз ефективності залучення та використання міжнародної економічної допомоги (як фінансової, так і технічної) для подолання бідності в Україні на основі визначених у дисертації критеріїв її оцінювання виявив: низьку ініціативність української сторони у розробці проектів, спрямованих на подолання бідності; недостатню активність громадянського суспільства через неурядові організації в обговоренні та прийнятті нагальних проектів, основною метою яких є підвищення

якості і рівня життя населення; незначні обсяги допомоги з боку міжнародних донорів на реалізацію проектів, зокрема соціальних, які більшою мірою відповідають цілям подолання бідності в нашій державі; неузгодженість цілей та внутрішніх механізмів подолання бідності в Україні з інструментами, цілями, можливостями й напрямками діяльності міжнародних донорів; відсутність належного контролю, відповідальності та фінансової звітності з обох сторін за використанні іноземні ресурси.

7. Запропоновано модель раціонального використання фінансової допомоги з метою зниження рівня бідності в нашій державі, яка включає такі елементи: обґрунтування українською стороною пріоритетних напрямків залучення допомоги та підготовка й розробка важливих для українського суспільства проектів, які більшою мірою відповідають цілям реалізації стратегії подолання бідності в Україні (зокрема покращенню ситуації у сфері освіти, науки, культури, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства й охорони навколишнього середовища та підтримці малого та середнього бізнесу, добровільних організацій); адаптація програм міжнародних донорів до цілей подолання бідності в нашій державі, Цілей розвитку тисячоліття та національних особливостей країни-реципієнта; перегляд з боку міжнародних донорів інструментів залучення фінансової допомоги (збільшення надання грантів та зменшення кількості обумовлених кредитів); формування життєвого циклу проектів/необхідної документації (при цьому доцільно зменшити громіздкі та бюрократичні процедури, що пришвидшить впровадження соціальних проектів); підвищення прозорого руху коштів, спрямованих на реалізацію соціальних проектів у нашій державі; створення ефективної відпрацьованої системи чіткого і незалежного контролю, відповідальності й фінансової звітності з обох сторін за використанні кошти в межах реалізації стратегії подолання бідності в Україні.

8. Обґрунтовано пріоритетність залучення технічної допомоги, зокрема її використання на умовах «твінінгу». Саме технічна допомога у формі навчання, стажування, технологічного сприяння, комерціалізації у сфері науково-дослідних робіт у поєднанні з грантами може створити умови для підвищення рівня науково-технологічного потенціалу, покращити якість людського капіталу і сприяти інноваційному розвитку нашої держави. Оптимізація використання технічної допомоги має передбачати: визначення українською стороною пріоритетних напрямків залучення технічної допомоги; виявлення ініціативи з боку української сторони у розробці проектів, які на даний час є актуальними для суспільства та створюють належні умови для самореалізації індивіда й підвищення якості соціальних послуг; активне залучення громадянського суспільства до прийняття рішень щодо розробки проектів, спрямованих на подолання бідності в Україні; узгодження розроблених у нашій державі проектів з цілями, мотивами, напрямками та інструментами міжнародних донорів; посилення незалежного контролю, відповідальності й звітності за використання технічної допомоги у сфері вирішення проблеми бідності в нашій державі; покращення інформаційного забезпечення щодо обсягів, використання і результатів впливу технічної допомоги на підвищення якості соціальних послуг в Україні.

9. Реформування державних інститутів та системи недержавних, соціальних установ через вдосконалення їхніх функцій та підвищення кваліфікаційного рівня виконавців щодо підготовки, реалізації проектів, координації, розподілу і використання міжнародної допомоги, контролю та звітування про впроваджені проекти – одна з передумов раціонального використання міжнародної економічної допомоги з метою подолання бідності в нашій державі. Існує потреба в удосконаленні нормативно-правової бази здійснення державних закупівель товарів, робіт та послуг в межах проектів, що фінансуються міжнародними донорами. Покращення умов функціонування таких новітніх інституцій, як технопарків, технополісів, інноваційних кластерів, інноваційних центрів, бізнес-інкубаторів, які є об'єднаннями фірм, інноваційних компаній, вищих навчальних закладів, консультаційних, інноваційних та інших підприємств сфери послуг, відповідних підрозділів державних органів, дасть змогу належним чином застосувати міжнародну допомогу з метою раціоналізації використання людського капіталу в Україні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Комар Н. В. Глобальна проблема бідності у контексті міжнародної політики / Н. В. Комар, В. В. Мельник // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2004. – Вип. 2. – С. 135–143 (0,6 д. а. / 0,3 д. а.). (Особистий внесок автора: здійснено емпіричний аналіз проблеми бідності в різних регіонах світу, в тому числі виявлено низку специфічних особливостей цього явища в Україні).

2. Комар Н. В. Критерії визначення бідності: світова та вітчизняна практика / Н. В. Комар, В. В. Мельник // Наука молода : зб. наук. праць Ради молодих вчених. Вип. 3 / за наук. ред. Б. П. Адамика. – Тернопіль : Екон. думка, 2005. – С. 30–34 (0,5 д. а. / 0,2 д. а.). (Особистий внесок автора: проаналізовано основні критерії оцінювання бідності в різних країнах та ті, які розробляються й застосовуються міжнародними інституціями з метою моніторингу бідності як на національному, так і глобальному рівні).

3. Комар Н. В. Подолання бідності в контексті випереджаючого економічного зростання / Н. В. Комар, М. В. Лизун // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка : зб. наук. праць. Вип. 19 / за наук. ред. А. А. Григорука. – Тернопіль, 2005. – С. 29–32. – (Серія "Економіка") (0,4 д. а. / 0,2 д. а.). (Особистий внесок автора: досліджено переваги та недоліки економічного зростання на рівень суспільного добробуту в світі загалом і в Україні зокрема).

4. Комар Н. В. Використання міжнародної допомоги з метою скорочення бідності / Н. В. Комар // Галицький вісник. – Тернопіль, 2006. – Вип. 2. – С. 50–55 (0,5 д. а.).

5. Комар Н. В. Соціально-економічна нерівність періоду ринкових трансформацій та способи її подолання / Н. В. Комар, В. В. Мельник // Вісник Тернопільського державного економічного університету. – 2006. – Вип. 5-1. – С. 110–117 (0,6 д. а. / 0,3 д. а.). (Особистий внесок автора: проаналізовано вплив соціальної нерівності в розподілі доходів та можливостей на добробут громадян як на міжнародному рівні, так і в межах національного масштабу, зокрема в Україні, а

також здійснено оцінювання ефективності потоків іноземної допомоги, спрямованих на мінімізацію цього явища в нашій державі).

6. Комар Н. В. Оцінка ефективності стратегії подолання бідності в Україні з врахуванням вимог євроінтеграційних тенденцій / Н. В. Комар // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. Вип. 227: в 3 т. Т. 2 / за наук. ред. А. А. Покотілова. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – С. 401–409 (0,5 д. а.).

7. Комар Н. В. Причини та наслідки бідності в Україні в контексті світових стандартів / Н. В. Комар // Вісник Донецького національного університету. – 2007. – № 1. – С. 374–382. – (Серія "Економіка і право") (0,6 д. а.).

В інших виданнях:

1. Комар Н. В. Актуальні питання реформування внутрішньої політики подолання бідності в Україні / Н. В. Комар // Наука молода : зб. наук. праць Ради молодих вчених. Вип. 2 / за наук. ред. Б. П. Адамика. – Тернопіль : Екон. думка, 2004. – С. 167–170 (0,4 д. а.).

2. Комар Н. В. Теоретичне обґрунтування поняття бідності в контексті розробки стратегії її подолання / Н. В. Комар // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : зб. тез доповідей Другої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. Ч. 1 / за наук. ред. Г. Л. Монастирського. – Тернопіль : Екон. думка, 2005. – С. 47–49 (0,1 д. а.).

3. Комар Н.В. Проблема бідності в умовах глобалізації світового розвитку / Н. В. Комар // Управління регіональним економічним розвитком в контексті сучасних процесів міжнародної інтеграції : зб. тез доповідей Всеукр. міжвуз. наук. конф. студ. та молодих науковців. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 74–78 (0,2 д. а.).

4. Комар Н. В. Розв'язання проблеми бідності в системі міжнародної допомоги / Н. В. Комар // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: зб. тез доповідей Третьої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. Ч. 1 / за наук. ред. Г. Л. Монастирського. – Тернопіль : Екон. думка, 2006. – С. 73–75 (0,1 д. а.).

5. Комар Н. В. Світовий досвід з подолання бідності: уроки для України / Н. В. Комар // Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть : зб. тез доповідей IV Міжнар. наук.-теор. конф. студ., аспірантів та молодих вчених. Ч. 1 / за наук. ред. З. В. Гуцайлюка. – Тернопіль : Екон. думка, 2006. – С. 43–45 (0,1 д. а.).

6. Комар Н. В. Подолання бідності через підвищення соціальних стандартів в Україні / Н. В. Комар // Особливості інтеграції України в світовий економічний та політико-правовий простір : матеріали Другої всеукр. наук.-практ. конф. студ., аспірантів та молодих вчених. – Маріуполь, 2006. – С. 259–260 (0,2 д. а.).

7. Комар Н. В. До питання реалізації Стратегії подолання бідності в Україні / Н. В. Комар // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті : зб. тез доповідей Четвертої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. Ч. 1 / за наук. ред. Г. Л. Монастирського. – Тернопіль : Екон. думка, 2007. – С. 76–78 (0,2 д. а.).

8. Комар Н. В. Дискусійні аспекти впливу економічного зростання на скорочення бідності та розподіл доходів всередині країн, що розвиваються / Н. В. Комар, В. В. Адамик // Економіка країн євразійського та африканського континентів і Україна : зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та молодих вчених / за наук. ред. Д. В. Гаргули. – Тернопіль : Екон. думка, – 2007. –

С. 95–98 (0,2 д. а. / 0,1 д. а.). (Особистий внесок автора: досліджено зв'язок між економічним зростанням, соціальною нерівністю та бідністю всередині країн, що розвиваються).

9. Комар Н. В. Виявлення специфічних особливостей бідності в Україні / Н. В. Комар // Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть : зб. тез доповідей V Міжнар. наук.-теор. конф. студ., аспірантів та молодих вчених. Ч. 1 / за наук. ред З. В. Гуцайлюка. – Тернопіль, 2007. – С. 43–45 (0,1 д. а.).

10. Комар Н. В. Оцінювання міжнародної технічної допомоги на предмет ефективності для подолання бідності в Україні / Н. В. Комар // Інтеграція України у світовий економічний простір : зб. тез доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та молодих вчених / за наук. ред. Д. В. Гаргули, Р. Б. Окрепкого. – Тернопіль : Екон. думка, 2008. – С. 219–222 (0,2 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Комар Н. В. Міжнародна економічна допомога в процесі реалізації стратегії подолання бідності в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль, 2008.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню проблеми ефективності залучення та використання міжнародної фінансової й технічної допомоги як передумови створення сприятливих умов й можливостей для підвищення якості життя українського населення. Систематизовано теоретичні підходи щодо визначення суті бідності, причин й критеріїв її оцінювання, на основі чого сформовано власне трактування бідності індивіда/країни, виділено основні етапи стратегічного програмування подолання бідності та розроблено структурну модель національної стратегії зменшення цього явища з врахуванням світового досвіду, обґрунтовано важливість залучення міжнародної допомоги з метою подолання бідності та виділено класифікаційні ознаки й сформовано критерії її ефективності. Виявлено причинно-наслідковий ланцюг бідності й специфічні особливості цього явища в нашій державі, оцінено ефективність вітчизняної стратегії подолання бідності за допомогою сформованих критеріїв її ефективності та проаналізовано напрямки й інструменти залучення/використання іноземної допомоги в різні сфери української економіки. Розроблено модель раціонального залучення/використання фінансової допомоги, обґрунтовано пріоритетність залучення технічної допомоги та сформовано критерії її оптимізації, запропоновано підвищення якості інституційного забезпечення як передумови ефективного використання міжнародної допомоги з метою подолання бідності в Україні.

Ключові слова: бідність, стратегія подолання бідності, міжнародна фінансова й технічна допомога, критерії ефективності стратегії, критерії ефективності міжнародної допомоги, критерії оцінювання бідності індивіда/країни, інституційне забезпечення, модель залучення фінансової допомоги.

АННОТАЦИЯ

Комар Н. В. Международная экономическая помощь в процессе реализации стратегии преодоления бедности в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Тернопольский национальный экономический университет. – Тернополь, 2008.

Диссертационная работа посвящена исследованию проблемы эффективности привлечения и использования международной экономической помощи (финансовой и технической) как одного из важнейших внешних механизмов создания условий и возможностей с целью повышения качества жизни населения Украины. В работе осуществлен анализ теорий бедности и проведена их систематизация, с помощью которых определены причины появления и распространения данного явления и систематизированы критерии бедности индивида/страны. В результате сформулировано авторскую трактовку бедности индивида в более широком понимании: как не только низкий его уровень доходов/потребления, но и низкий уровень его возможностей доступа к таким социальным услугам, как образование, охрана здоровья, социальная защита и т. п., отсутствие качественных жилищно-коммунальных, бытовых условий, невозможности трудоустройства, а также снижения участия индивида в общественной жизни. На основе выделенных этапов стратегического программирования по преодолению бедности разработано структурную модель национальной стратегии преодоления данного явления с учетом зарубежного опыта и национальных особенностей общества, социально-экономических реалий, специфики проблемы бедности в каждой стране в частности. Обоснована необходимость привлечения международной экономической помощи и установлено ее функциональные связи с внутренними и внешними механизмами преодоления бедности. Используя предложенные критерии эффективности международной экономической помощи, проведен анализ преимуществ и недостатков каждой формы/вида и инструментария иностранной помощи.

Осуществлен анализ бедности в Украине, на основе чего установлена причинно-следственная цепь данного явления и его специфические особенности в нашей стране. Оценена реализация отечественной стратегии преодоления бедности с помощью предложенных критериев ее эффективности. Исследованы направления и инструменты привлечения/использования иностранной помощи в разные отрасли отечественной экономики на основе разработанных критериев ее эффективности. Выявлены недостатки в привлечении/использовании международной финансовой и технической помощи.

Разработана модифицированную модель с целью рационального использования финансовой помощи, которая должна состоять из следующих элементов: инициатива с украинской стороны в определении приоритетных задач по привлечению международной помощи, а также при подготовке/разработке важнейших стратегических проектов, пересмотр донорами своих программ по привлечению помощи, соответствие разработанных в Украине проектов мотивам, возможностям, инструментам и направлениям деятельности международных доноров, формирование жизненного цикла проектов и соответствующей документации, обеспечение прозрачного движения финансовых потоков, внутреннего/внешнего контроля и ведения финансовой отчетности с обеих сторон с целью эффективного их использования. Обоснована приоритетность привлечения

международной технической помощи как предпосылки для создания условий и возможностей рационального использования значительного человеческого, ресурсного, экономического потенциала в нашей стране. Предложено использование таких критериев оптимизации привлечения международной технической помощи: соответствие приоритетов привлечения иностранной технической помощи целям преодоления бедности в Украине, привлечение технической помощи на условиях твиннинга, коммерциализация инновационных результатов деятельности. Разработаны рекомендации по трансформации функций служащих государственных органов и повышению их квалификации, а также по активному привлечению негосударственных организаций к принятию стратегически важных решений, повышению качества по заключенным международным договорам, проведению государственных закупок и т. п.

Ключевые слова: бедность, стратегия сокращения бедности, международная финансовая и техническая помощь, критерии эффективности стратегии, критерии эффективности международной помощи, критерии оценки бедности индивида/страны, институциональное обеспечение, модель привлечения финансовой помощи.

ANNOTATION

Komar N. V. The International economic assistance in the process of realization of poverty diminution strategy in Ukraine. – Transcript.

The thesis for obtaining of the degree of Candidate of Economic Sciences in the speciality 08.00.02 – world economy and international economic relations. – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2008.

The thesis is focused upon investigation of the problem of effectively involvement and use of international financial and technical aid as a precondition for making of conducive conditions and possibilities for improving of life of Ukrainian people. The theoretical approaches to determination of poverty, its causes and as well criteria for evaluation were systematized. The special interpretation methods for both an individual and a country were formed. The main stages of strategic programming for poverty diminution were pointed. The structural model of national strategy for poverty diminution with consideration of world experience was developed. The importance of involvement of international assistance for the purpose of poverty diminution was substantiated. The classification characteristics and criteria of the assistance were enlightened. The reasons for and aftereffects of poverty mechanism and its peculiarities in Ukraine were revealed. The effectiveness of home strategy for poverty diminution, using the criteria formed, was duly graded. The directions and instruments for involvement and use of foreign aid in different branches of Ukrainian economy were analyzed. The model for rational involvement and use of financial aid was developed. The priorities for technical aid involvement were substantiated and the criteria for its optimization were formed. The ways of improvement of institutional maintenance quality as a precondition for effective use of international aid for the purpose of poverty diminution in Ukraine were proposed.

Key words: poverty, poverty diminution strategy, international financial and technical aid, criteria for strategy effectiveness, criteria for effectiveness of international aid, criteria for poverty evaluation of an individual and/or a country, institutional maintenance, model for involvement of financial aid.